

Učitel / žáci v managementu vyučovací hodiny

z pohledu pedagogické psychologie

Pedagogická psychologie (pro informační pracovníky)

Vystupování učitele

- **CO** učitel provádí
- **JAK** učitel realizuje výuku
- Aby vyučování přinášelo žákům žádaný efekt, učitel musí jednat s jistotou, uvolněně, sebevědomě, cíleně a tak, aby vzbuzoval zájem o výuku
- Učitel „vyzařuje“ očekávání, že žáci budou během vyučovací hodiny dosahovat dobrých výsledků

Signály:

- Učitelův výraz obličeje, řeč těla a vnímání otázek kladených žákům
- Pohyb učitele po učebně / jiné učitelovy aktivity a žákovo vnímání svědectví o významu vyučování

Dobré signály

Spjaté se zkušeností, praxí, vliv osobnosti učitele

- výraz tváře
- tón hlasu
- styl řeči
- navázání očního kontaktu
- gesta
- postoj těla

Verbální činnosti učitele

Evokační otázka:

- *Které verbální činnosti provádí učitel ve vyučovací hodině?*

Výklad

- Informování, popis a vysvětlování
- Dovednost učitele výstižně se vyjadřovat
- Výstižnost výkladu (nejvíce) přispívá k dosažení dobrých učebních výsledků
- Formou otázek a rozvíjením odpovědí žáků
 - proč a), b)...?

Úvodní část vyučovací hodiny

Funkce výkladu:

- Upoutat a udržet pozornost žáků a jejich zájem o hodinu
- Navození kladných postojů, pozitivního očekávání žáků
- Zajistit soustředěnost žáků
- „evokace“ dle E-U-R – výklad proložen otázkami na účel a téma hodiny
- Vést žáky k uvědomění si kontextu s předchozí výukou
- Pokyny učitelovy
- Tón a síla hlasu

Efektivní výklad

- Proložen otázkami
- Složitost výkladu (úroveň mluveného projevu) musí odpovídat kognitivním schopnostem žáka jednotlivce – klíčová dovednost (začínajícího) učitele
- Klíčový aspekt – dovednost rozhodnout, jak velkými kroky mohou žáci postupovat od kompetencí začátku hodiny k cílovým kompetencím hodiny

5 znaků efektivního výkladu:

- Výstižnost, jasnost, plynulost
- Projevu důrazu a zájmu
- Používání příkladů
- Organizace
- Zpětná vazba

Kladení otázek

- Klíčová dovednost pro efektivní výuku
- Najdeme jiné povolání, kde se tolik času věnuje kladení otázek, na které známe odpověď? 😊

Proč klade učitel žákům otázky:

Psychodidaktické aspekty efektivity kladení otázek

- Dovednost zapojit otázkami celou studijní skupinu do aktivní činnosti
- Dovednost napovídat a pomáhat žákům při hledání odpovědi
- Dovednost správně načasovat otázky a pauzy mezi nimi
- ...
- Dovednost efektivně využívat písemných otázek

Doporučení pro kladení otázek

- Odpovídání žáka na otázky před spolužáky – emoční náročnost
 - *Jak tuto situaci zvládat?*
- Dbát na to, aby se žáci nevyhýbali odpovědím a komunikaci s učitelem

Jak formulovat otázky směrem k žákům?

- Nejprve otázka, poté oslovený žák s prosbou o odpověď
 - Proč?
- Reformulace otázky – kdy, proč?
- Ptát se na odpověď se zájmem + řeč těla
- Pomoc s odpovědí, nápověda – co je jejím smyslem?
- Kontrolovat, JAK žák ke své odpovědi dospěl

Diskuse

- V výuce řízená učitelem
- Kdy začíná diskuse? 😊
- Učitelovo řízení diskuse – s jakým cílem?
- Práce učitele s dynamikou skupiny, s chybami žáků

Učební úkoly

- Činnosti organizované učitelem
- Důležité prvky v rámci dynamiky třídy i procesu a výsledku učení
 - Zadání - kritéria
 - Očekávání od žáků
 - Smysluplnost
 - Provazba s žitou praxí žáka
 - Odpovědnost žáka za výsledek své práce
- Věnovat pozornost učebním dovednostem žáků spíše než úkolům samotným
 - Jaký smysl má diskuse v malých skupinkách?
 - Jak se ze zadaného textu získají potřebné informace?

Kooperativní činnosti

- Proč je učitel zařazuje do výuky?
 - a) ...
 - b) ...
- Různé postoje učitelů ke kooperativním činnostem
- Aktivní učení

Přizpůsobení práce učitele schopnostem žáků

- Příklad:
 - Školní inspekce – začínající učitel – uspokojování vzdělávacích potřeb především žáků s průměrnými schopnostmi
- Problém: Jak uspokojovat potřeby žáků schopnějších/nadaných?
 - Praxe?
- Práce žáků v homogenních / heterogenních skupinách
- **Rozhodnutí učitele, jakého pokroku mohou žáci dosáhnout v dané hodině / hodinách** NE zadávání úkolů na takové úrovni, kterou jsou žáci schopni s úspěchem zvládnout
 - Zóna nejbližšího vývoje (Vygotsky), „lešení“ (*V dětském věku je dobré jen takové učení a vyučování, které předbíhá vývoj, vede vývoj za sebou*)

Průběh výuky a práce s potřebami žáků

- Pečlivé sledování pokroku žáků
- Zjišťování míry porozumění učivu prostřednictvím OTÁZEK
- Žákovo (ne)porozumění učivu a samostatná práce
- Ostých žáků
- Učitelova iniciativa (sledování učebních postupů) NE žákovo odhodlání ptát se
- Verbalizace učitelových očekávání směrem k žákům (kvalitnější práce, větší pokrok ...)
- Žitá zkušenost žáků v učivu
- Individualizovaná pracovní schémata – význam instrukcí pro práci

Management vyučování

- Dovednosti učitele, jejichž uplatňování mu pomůže řídit a organizovat učební činnosti tak, aby žáci strávili co největší část vyučovací hodiny produktivní prací
- Učitel „pod tlakem“ řešit několik úkolů současně

- Začátky
- Přechody
- Ukončení

Fáze začátku hodin

- Dochvilnost učitele
- Připravenost učitele
- Psychodidaktika „mrtvého času“ výuky
 - ?
- Signály začátku společného učení
 - Řečové
 - Neverbální
 - Otázky

Fáze přechodů v hodině

- Plynulost VERSUS trhavost
- Obsah učebních činností
- Řazení učebních činností

- Zvažování přechodů mezi činnostmi za konkrétních situací (samostatná práce - další plánovaná učební činnost / práce ve skupinách - diskuse)
- Zvážení poskytovat pokyny individuálně NEBO frontálně

Fáze ukončení hodiny

TŘI důležité faktory řízení výuky

- 1) včasný konec hodiny
- 2) příprava žáků na ukončení hodiny
- 3) přesun z učebny jinam

Podpora aktivního zapojení žáků do výuky

- A) činnosti účinné ze **vzdělávacího** hlediska
- B) Činnosti účinné z hlediska **udržení aktivní účasti žáků** na výuce
 - Jaká je praxe?
- Sledování pokroku žáků
 - Aktivní
 - Pasivní
- Tempo a plynulost výuky
 - Tzv. překrývání – simultánní činnosti učitele: vyrušování žáků, naslouchání jednomu žákovi a sledování celé skupiny)
 - Přepínání pozornosti (Strategie řízení třídy, s. 69)

Kurátorský výběr zdrojů

- CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Vyd. 4. Přeložil Milan KOLDINSKÝ. Praha: Portál, 2006. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7367-118-2.
- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 4. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0741-2.
- PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.